

GŁOWNY (638) *ai*

ai (632), *sb f* (6) [w funkcji *n-loc*].

-ó- (144), -o- (45); -ó- *GrzepGeom, Oczko, KochProp, KochWr, ZawJeft, GórnTroas, OrzJan* (3), *JanNKar* (3), też *SienLek, SienLekAndr*; -ó- : -o- *Mącz* (19 : 32), *OrzQuin* (13 : 1), *KochPs* (2 : 1), *SarnStat* (90 : 10), *SiebRozmyśl* (6 : 1).

comp i *sup* (35 + 9) -główniejszy (44); -ejszy (8), -éjszy (3), -(e)jszy (33); -ejszy *JanNKar* (3); -éjszy *OrzJan*; -ejszy: -éjszy *SarnStat* (5 : 2). *sup* *nã-* (9), *nãj-* (1) *OrzQuin*; *nã-* (8), *n(a)-* (1).

sg m N główny, główniejszy (59). $\diamond$ *G* główného, główniejszego, nągłówniejszego (37); -ého (7), -(e)go (30). $\diamond$ *D* głównému (7); -ému (5), -(e)mu (2). $\diamond$ *A* główny (18), główného (3); -ého (1), -(e)go (2). $\diamond$ *I* głównym, główniejszym (20). $\diamond$ *L* głównym (4). $\diamond$ *f N* główną, główniejszą, nągłówniejszą (16), główna (1), główn(a) (10); $\sim$ (*attrib*) -ą (14), -a (1) *KlonFlis*; $\sim$ (*praed*) -ą (2). $\diamond$ *G* głównej, główniejszej (51), głównyj (1) *MurzHist, Główny* (1); -éj : -y *LibMal* (1 : 1); $\sim$ -éj (12), -(e)j (39). $\diamond$ *D* główn(e)j *FalZioł* (3), główny (1) *MetrKor*. $\diamond$ *A* główną, główniejszą (41). $\diamond$ *I* główną (10). $\diamond$ *A a. I* główną (1). $\diamond$ *L* głównej (10); -éj (3), -(e)j (7). $\diamond$ *n N* główne, główniejsze, nągłówniejsze (62); -é (3), -(e) (59). $\diamond$ *G* główného, główniejszego (32); -ého (8), -(e)go (24). $\diamond$ *D* głównému (4); -ému (2), -(e)mu (2). $\diamond$ *A* główne (18); -é (1), -(e) (17). $\diamond$ *N a. A* główn(e) (2). $\diamond$ *I* głównym (4), główn(e)m (1) *MiechGlab*. $\diamond$ *L* głównym, główniejszym (11). $\diamond$ *V* główn(e) (1). *pl N m pers* główni (8). *subst* główne, główniejsze, nągłówniejsze (34); -é (12), -e (1), -(e) (21); -é : -e *OrzQuin* (1 : 1). $\diamond$ *G* głównych, główniejszych (45). $\diamond$ *D* głównym (17), główn(e)m (2); -ym : -(e)m *FalZioł* (5 : 2). $\diamond$ *A m pers* główne (11); -é (3), -(e) (8). *subst* główne, główniejsze (55); -é (13), -(e) (42). $\diamond$ *I m* głównymi, główniejszymi (8), główn(e)mi (2) *Leop, RejPosWstaw*. *n* głównymi (1). $\diamond$ *L* głównych, główniejszych (26).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. Przymiotnik od „głowa” ‘w znaczeniu podstawowym jako część ciała’ (116) : Cephale, Głowá. [...] Cephaleus, Głowny. *Mącz* 48a.

a. Będący częścią głowy; *cephalicus Cn* (11) : Occiput. Nacken. Tył główny. *Mymer*¹ 23, 21v; A gdyby [...] głowa wielka była/ iż trudnoby miała wynidz/ Tedy mufi ią zdławić á zgnieść/ takiefz y czałzki główne *FalZioł* V 34; *Goski* *; *Mącz* 34c; A to wiedz/ żeć wżyfłtki żyły główne/ máią być po iedzeniu śieczony: procz podbrodney. *SienLek* 35v; O Włósiech/ iáko na wierzchniey rzeczy Głowney *SienLek* 46; O Niedoftátkoch płci główney/ ktore ią łzpácą *SienLek* 48, 18v, T, T3.

W charakterystycznych połączeniach: główna(-y) czaszka, kość, pleć, tył, włos (2), *żyła* (4).

b. Mieszczący się w głowie lub na głowie (80) : Hydrocephalea est morbus capitis ubi humor cutem inflat. [...] Głowna wylkotność. *Murm* 77, 72, 103; *Mymer*¹ 39 [2 r.]; *furfures*, *luszky* główne *BartBydę* 62, 68b [2 r.], 119b; ieft dobry naprzeciwko świętego walantego niemoczi y na inłze bolełci j ciężkołci główne *FalZioł* I 118a; Loy też cieleczy z łolą łtarwłzy, na łtrupy główne pomaga. *FalZioł* IV 13b; CZęłte kichanie, albo barzo gwałtowne: przychodzi na dzieci z wrzodu głównego. *FalZioł* V 41, [‡]c, ‡2a, I 50a, 61a, 88b (33); Bowiem ludziem takowym przydawa łie głowy łkażenie y inłze niemoci główne. *GlabGad* L7, B7v; Rheumatismus, Flux główny. *Mącz* 355b, 141a; O Czyłścieniu głowy ktorego we włzelkiew główney chorobie potrzebá *SienLek* 50; Białku nieprzykłáday/ boć nic

łzkodliwżęgo ná rány główné *SienLek* 145v; Otręby główné/ łzukay Lup. *SienLek* S3v, 25v, 35v [2 r.], 39v *marg*, 50 [2 r.], 50 *żp* (31); *SienLekAndr* a3; *Oczko* 14; *Calep* 171b.

W charakterystycznych połączeniach: głowny(-a,-e) bol(eść) (34), choroba (5), ciężkość, fluks (3), gorącość, łuski (2), niedostatek (3), niemoc (7), otręb(in)y (2), pełność, plugawość, rana (8), robak, strup (4), wilkość (wilgość, wilgotność, wilkotność) (3), wodność, wrzod.

c. *Przeznaczony na głowę lub pod głowę (2)* : Diadema, obwiąská głowna z purpury *Mącz* 84b; *Cervicale* – *Poudźzka* [!] głowną. *Calep* 184b.

d. *Mający pomagać głowie (21)* : niechay wezmie głownych piłuł na nocz *FalZioł* V 77v, II 19d; *Miedzy wżelkim czyścieniem ciałá/ napotrzebnieyże ieft/ Głowne SienLek* 39v.

Zestawienie: »głowna żyła« = vena cephalica (żyła odpromieniowa), z której puszczenie krwi miało pomagać na choroby głowy [szyk 16 : 2] (18): Też głowna żyła/ którą we dwu mieřtczoch puřczáią/ to ieft w łokciu nad Wedijaną [!] á v wielkiego palcza/ tha żyła którą zową głowną ieft dořwiadcżona naprzeciw pełnořci głowney/ boleniu y rozdymaniu iey. *FalZioł* V 58, V 49, 58v [3 r.], 67, 67v; *Goski* *2v; *A iefli fye bolączká vkaże ná řzyi/ álbo zá vchem/ tedy s tey ręki puřć głowną żyłę/ po ktoréy fye řtronie bolączká vkażáá SienLek* 125, 29v, 35v, 36 [2 r.], 39v, 60v, 145v, S2.

e. *Zrobiony z głowy (1)* : (Tego też *Muła popioł głow*)ny (gdy ią spałá dobre iest naprzeciw kazdey thrucznie) *FalZioł* IV 37c.

2. *Związany ze śmiercią; capitalis, decretorius Cn (100)* :

Przen: Śmiertelny, zaciekły, nieprzejednany (78) :

Wyrażenia: »głowny nieprzyjaciel« = hostis Vulg; adversarius capitalis, infensissimus Mącz [szyk 56 : 19] (75): *BierEz* P3v; *OpecŻyw* 65v; w tenże też czas pořłowie Tatarćzy do Ruřkich panow przijechali, radząc iżeby řie oni nie wkłádali ku pomoczi Połowczom, iako řwoim głownym nieprzijacielom *MiechGlab* 3; *WróbŻołt* S7; *SeklKat* A2v, Z3; *MurzHist* N2; *GliczKsiąż* Av, K7v; *LubPs* V6v, Z2; *KrowObr* 51, 230, 230v; *Mściwy Pan nád głownemi nieprziaćioły řwemi Leop Nah* 1/2, *Ier* 2/4; *BibRadz* *5, I 273v, 366b *marg*; *Grábiá Skrzyńki vpominał Władziřławá/ áby wnątrzných walek niechał z bráćią [...]/ á ná głownégo nieprziaćielá to zachował. BielKron* 354v, 106v, 121, 215v, 237, 315, 327v; *Capitali odio a Q. Pompeio dissidet, ieft mu głownym nieprziyacielem. Mącz* 379b, 37d, 169d; *OrzQuin* G4; *A co w. m. raczyřz powiedáć/ żebym ia białyngłowam miał być nieprziyacielem głownym/ záprawdě řem nie iefth Górndworz* Vv, V, Cc6v; *RejPos* 136; *CzechRozm* 69, 82v, 115, 227; *KarnNap* B3v; *Nieprziaćielem głownym zły dobremu KochPs* 54, 33, 78; *StryjKron* 407, 682, 692; *CzechEp* 8, 18, 28, 322; *NiemObr* 157; *KochProp* 7; *PaprUp* F3, L2v; *ActReg* 162; *OrzJan* 21, 90; *iż niewdźięcznořć ieft głownym nieprziaćielem łářki LatHar* 559, 241, 259, 331, 375, 378, 639, 670; *niechay řie nie ćiefzy z vpadku mégo móy głowny nieprziaćiel řzátan. SiebRozmyřl* B3, [A4], B4v, Cv, D3, D4v, E4, 12; *Timon Filozof/ był Mifanthropos, to ieft nieprziaćiel głowny narodu ludzkiego PowodPr* 66, 4, 38.

»głowna nieprzyjaźń, nienawiřć« = odium capitale Mącz, Modrz; odium novercale Mącz (2 : 1): *Obácz iedno řprzećiwniki moie iáko ich wiele ktorzy ná to czekáią/ áby głowną nienawiřćią mogli mię iáko kolwiek zátráćić. RejPs* 36v; *Oidium novercale et capitale, Vřiwá głowney nieprziyáźniey. Mącz* 259d; *ModrzBaz* 40v.

Szeregi: »głowny i niezjednany« (1): przeto żem ieft głównym y nie ziednánym Nieprzyaciélem wżem Kácérzom *OrzQuin* G4.

»przeciwny a głowny« (1): Ktory będąc do tego przenáięty od Krolá Báláká/ przeciwnego á głownego nieprzyaciéla ludu bożego Izráelkiego/ [...] lud Boży pod vpadek y zwycięstwo iego poddał *PowodPr* 4.

»wielki i głowny« (1): A iż [...] Dijabeł/ ieft wielki y głowny nieprzyjáciel/ małżeństwu vćciwemu *KrowObr* 230v.

a. praw. Związany z karą śmierci, zagrożony karą śmierci; kryminalny (21) : Czás on przyźedł/ ktorego toż mężoboystwo co pirwey dla czáfu vroczyſtych godzin głowne [*capitale*] było/ to iuz w ten czás niegłowne. *ModrzBaz* 80v.

Wyrażenia: »głowny artykuł« = *przestępstwo kryminalne (1)*: Ale to *ciuiliter*. Oprócz czterzéch onych głownych Artykułów. Bo o krimonálné rzeczy poſpolicie Stároſtá łáđzi *SarnStat* 529.

»sprawa głowna; głowna rzecz« = *proces o zbrodnię zagrożoną karą śmierci; causa capitalis, crimen capitale* *Mącz*; *actio criminosa* *Modrz* (4; 3): Vrząd gdy się on tak odpryſiákl przywrocil go ku dobrum i doſtoieństwám iego a ſtyi ſprawy głownyi wypuſcił *MurzHist* D2v, H4; *Causam capitis recipere*. Główną rzecz przyać na ſię ku obronie/ to yeft/ komu o gárdło ydzie. *Mącz* 36a, 75b; *ModrzBaz* 84v; *Calep* 884a; *VStáwuiemy/ áby ná Séymie Wálnym káždého tegodniá w dzień ieden/ miánowicie Wtorkowy/ ſprawy głowné Litewſkie Séymowé przez nas łádzoné y odpráwowáné były. SarnStat* 140.

»wina, karanie głowne(-a)« = *poena capitalis* *Modrz* (2 : 1): A teć ſá rzeczy/ ktore winę pieniężną potwierdzáią ábo forytiuá/ á głowną wátlá. *ModrzBaz* 27v, 27v, 78.

Zestawienia: »głowny występ(ek)« = *zbrodnia zagrożona karą śmierci; crimen capitale* *Mącz, Modrz; fraus capitalis, vitium capitale* *Modrz* (8): *Crimen capitale*. Głowny wyftęp, *Mącz* 37d; Gdyż ſie tu nie mowi o ſyniech krzywoprzyſięcach/ bluźnirzoch/ cudzołożnikach/ drapiefcach / mężoboycach/ y inemi głownymi wyftępki ſ[plu]gáwionych *RejPosWstaw* [41³]v; w teyże Rzeczypoſpoliteyiemu iemu ieft zárt/ á iákoby igrzyfko/ zábić ciebie/ á tobie to zá głowny wyftępek poczytáią/ iefli go zábijefz/ ábo rániſz. *ModrzBaz* 71, 71v, 80v, 89, 107v, 144.

»głowna zdrada« (1): *Capitalem fraudem admittere, Smiertelney á głowney zdrády ſie dopuſcić. Mącz* 37d.

Szereg: »śmiertelny a głowny« (1): *Mącz* 37d *cf* »głowna zdrada«.

b. Związany z zabójstwem (1) :

Wyrażenie: »pieniądze głowne« = *głowczyzna (1)*: tedi opiekvh [...] ma o glowę zabitá czynicz vedlia prava [...]. A potem dziecziom onem zonych pieniędzy głownych liczbę czynicz gdy kv liatom przidá. *ComCrac* 16.

3. Wyróżniający się wśród innych; apprimus, classicus, eminentissimus, optimus, praecellens, praecipuus, praepositus, primarius, primae classis a. notae, primitius, primus, princeps, principalis, ultimus *Cn* (407) :

a. Ważny (zwykle: najważniejszy), podstawowy, istotny (83) : *FalZioł* [‡]a; *RejKup* aa3v, aa4, bb5v; Znáki mieyfct wſzytkich opifánych w tym tho Porzádku ná czterzy częłci rozdzielonym [...] Ták w

połpolitołci wedle Tytułow głownieyfzych/ iáko y w ofobliwołci innych Praw y Połtępkow/ ktore fye pod Tytułmi głownieyfzymi zámykáią. *GroicPorz* nn; *BibRadz* II 64d *marg*; Trzy rzeczy zwoliliłmy być głowne w Krolełtwie Polłkim: ktore są/ Ołtarz/ Káplán/ Krol. *OrzRozm* Nv, D4v [2 r.], E, F; *BielKron* 218v; *Mącz* 375a; *OrzQuin* H4 [2 r.]; A przeto ia ták dzierzę/ iż nie to było głowne przed fię wzięcie náтуры/ żeby ludzi chorobam/ niewczáłom/ y doległósciam poddáłá *GórnDworz* H8v, D5v, I5, Gg8v; iż to ielł nagłownieyfze przykazánie/ miłowác Páná Bogá łwego *RejPos* 230v; *MycPrz* I A4v; *SkarJedn* 106; *CzechEp* *4, 15, 107, 111; *CzechEpPorz* *4v; wízákże wízytkie ich wykřęty/ do tych fię przednieyfzych/ iáko głownych zbiegáią *NiemObr* 30, 7; Z tych głownych cnot [mądrołci, sprawiedliwołci, męžnołci i miernołci]/ ine cnoty náłtępiá *GórnRozm* L2v, L2v; gdy mu Hetmáñ powiedziáł, aby się temi fraszkami nie bawił, mali co głowniejszego zeby mowił *ActReg* 58, 148; *LatHar* + + +2v; Nowy Tełtáment ma 4. głowne częłci. Ewangelie. Dzieie Apółtołłkie. Obiáwienie Ianá S. Liłty Apółtołłkie. *WujNT przedm* 31 *marg, kt, przedm* 31; *SarnStat* 1307; *PowodPr* 6, 17, 77; *KlonFlis* D3.

W charakterystycznych połączeniach: głown(iejsz)y(-a, -e) artykuł (3), cnoty (4), część (3), członek, fundament, kontrakt, potrzeba, powinność (2), przedsięwzięcie, przykazanie, rada, rozdział, rzecz (19), skaza, sztuka [= część], sztuka [= umiejętność], tytuł (2); co głowniejszy, co głowniejszego (3).

Wyrażenia: »głowne myto« (3): A Spółky thak polak iako Ormyanyn, thak thełz Thvrczin Wołófanyn Othmyczywłzy Głowne wlvczkv mytho ydzye za quitt po Wołynyv gdzie chce *MetrKor* 57/117, 57/116v, 119v, 59/275v, 276, 281.

»głown(iejsz)a przyczyna« [szyk 4 : 3] (7): *GórnDworz* Aa7, Hh3v; *NiemObr* 98, 117; TRzy głowne przyczyny vpadku bliłkiego Polłkiego. *PowodPr* 17 *marg, 26 marg*; Ielł ielłcze inna przyczyná bárzo głowna niezgod ludzkich/ chciwołł y łákomłłtwo *SkarKazSej* 675a.

»głowny przywilej« [szyk 5 : 1] (6): Priwilej głowny Duchownego łtanu. *OrzRozm* K3 *marg*; GŁOWNE PRZYWILEIE y Wolnołci cztery, ná których Polłka Koroná zdawná záłsiádlá. *SarnStat* 65, 65 *marg, 66 marg* [3 r.].

Zestawienia: »cztery (a. trzy) głowne cnoty« [szyk 1 : 1] (2): trzy cnoty głowne/ Wiáreł/ nádzieię/ y miłółł przypomina *NiemObr* 78; Scióány niech będą: [...] ony cztery głowne cnoty. Mądrołł duchowna/ łpráwiedliwołł/ czyłtołł y męłłtwo *SkarKaz* 457a.

»głowny grzech« [w tym: siedm grzechow głownych (4), siedm głownych grzechow (1), siedmiorakie głowne grzechy (1)] [szyk 6 : 5] (11): Przetoż lepiej ie Theologowie głownymi názywaiá/ dla tego/ że z nich iáko z głowy y z źrzdłá iákiego rozliczne wády y grzechy [...] przyczynę łwoię máią. *LatHar* 129; Te Pálmy niektorzy ták rozdzieláią/ że káždy iáko przyłtoyne lekárłłtwo iednego z siedmi głownych grzechow pokládáią. *LatHar* 158, +++2, 129 [2 r.], 130 *marg, 509, 744, 749*; *WujNT* 866 [2 r.].

praw. »rzecz głowna« = wázna przyczyna nielłwinnictwa w sádzie (1): á ielłliby nie łtánáł odrzuciłwłzy wízytki zwłóki ná rzeczy główné/ álbo téż ná przypadkowé/ [...] krzywdeł [...] vczynioná ná prółłé powodowé twiárdzenie ma nágrođzić *SarnStat* 1254.

Szeregi: »(na)pi(e)rwszy a (i) (na)głowniejszy« (3): *GórnDworz* Hh; Pierwłzy á głownieyfzy ielł artykuł błędow Greckich/ złe o Duchu ł. rozumienie *SkarJedn* 342; *NiemObr* 117.

»główniejszy a (abo) przedniejszy« [szyk 1 : 1] (2): *NiemObr* 91; A iefliby mu rękę/ álbo nogę wciął/ álboby go ná członkách przednieyších ábo głównieyších ochromił/ tákiéż łowitą táxę tákowych członków y chromoty płáćić ma. *SarnStat* 1170.

»wielki a (i) główny« (3): żeby pan obrał drugą mnieyszą rádę/ ktora by lie nie w wielkich á głównych/ ále w domowych/ á pothocznyeh rzeczach s stárszym kołem porozumiewáá *GórnDworz* Hh5v, X4v; *NiemObr* 71.

b. Właściwy, zasadniczy, ten o który chodzi, nie dodatkowy, nie pomocniczy (110) : POMOcnicy ku Mężoboyłtwu/ takim karánim máią być karáni/ iáko y główny Mężoboycá. *GroicPorz* 113, y4v, oo2; łtych pieniędzy máią ich wdzielić do Węgier/ dla obrony gránic/ [...] á ná główną obronę od Turkow máią pobor pogłówny fkládác *BielKron* 222v; *LeovPrzep* C4; *RejAp* 135v; iż v żadnego Krześciánłkiego Krolá/ ták wiele czyłtych ludzi ná kupie nie naydzie/ á kthorzyby/ mimo Ricerłkie główné rzemiełło/ ták ćwiczeni w rozmáitych rzeczach byli/ iáko ná dworze theraz páná náłzego. *GórnDworz* C7, 16, N3v; *ZapKóścier* 1582/27; Praeludium – Riczwereck przed głównim granim, igragzka [!]. *Calep* 835a, 830a; *WujNT* 716, 717; Nie żeby máło było ná owych literách dwudziestu y trzech, ále [...] owé łą główné *JanNKar* C3v, B3, C3; Táże też y Brzeg główny w twoiey mowie/ Flis Łądem zowie. *KlonFlis* Fv.

Wyrażenia: »główny ordynek« (1): Wiele theż pomága ku zwycięłtwu/ kto może mieć lud Rycyřłki drugi nád ty ktorzy w głównym ordynku łtoią *BielSpr* 17v.

»wojsko główné« [szyk 11 : 5] (16): *Legia* máá: miewáá ludu w głównym woýłku ósm tyłiác. *Legia* wielka dziełięć tyłiác krom pomocników y przydańcow. *BielSpr* 10v; nie wnet lie nań miotác z głównym woýłkiem [...]/ ále napierwey pułćić Globum, to iełł/ ósobny lud połtronny/ ktore zowiemy pomocnemi lekko zbroyne/ áby obaczyli moc á łpráwę nieprzyiáćielłką/ á woýłko główné łtało w łwey łpráwie w cáłóści *BielSpr* 15v, 11, 14v [2 r.], 17v [2 r.], 18, 18v (16).

Zestawienia: »główny dekret« = *dekret w podstawowej kwestii spornej* [szyk 1 : 1] (2): iuż od tego czáłu Perełudy żadné brané/ y wyciągáné v nich nie máią byđż czáły wiecznémi. [...] gdy Trybunał główny Dekrét wedle ich praw vczyni/ od Dekrétu główného po kopie Litewłkiéy/ łądowi pámiętného płáćić pozwolili. *SarnStat* 860.

praw. »główna odpowiedź« = *bezpośrednia odpowiedź na zarzuty pozwu* (2): że łtroná obwiniona/ niź łye s Powodem/ przes główną odpowiedź ná żáłobę w práwo wda/ ty lekárłtwá práwne ma *GroicPorz* Cv, t4v.

praw. »główna rzecz« = *podstawowa kwestia sporna; capitalis quaestio, negotium principale, res principalis* *JanStat* [szyk 13 : 6] (19): nizly od takowych accessorii ktore w łłłobie niółłá Zyłł y łtratę głowney rzeczy o ktorą bel kto pozwán wtakiei głowney rzeczy, iefliby łie komv niepodobala łkazn łzędzięgo, mozęgo rvłłycz na wiecze *ComCrac* 16v, 16v, 17; ORtel álbo Sentencya iełł dwoiáka. Iedná kthora bywa wydaná nie o główną rzecz o kthorą żáłuią/ ále łye przytoczy s przypáđley gadki *GroicPorz* aa4v, Cv, t2v, bb2v, dd2v; wyiáwłzy winy/ które zwyłły byđż płáconé po dekrécie rzeczy głównéy. *SarnStat* 824, 691, 752, 797, 804 [2 r.], 813 (10).

praw. »główna summa (a. sumka)« = *kapitał, właściwa suma (pożyczki, zastawu itp.), od której oblicza się procenty; sors Mącz; sors principalis, summa capitalis a. essentialis a. principalis* *JanStat*

[szyk 17 : 11] (28): *MetrKor* 40/811 [2 r.]; iż żaden wierzyciel vżytku/ by go też w dwoy y w troy naľob nád gľówną Summę wybraľ/ nie wyraża ná poczet gľowney Summy *GroicPorz* ddv, ddv [2 r.]; *Usura sextans*, Dwa ćzinľze [!] ná rok od yedney gľowney summy. *Mqcz* 17c; *Sorciuncula*, *Lósyk*/ też gľówna sumká *Mqcz* 403b, 342c [2 r.], 403b, 464d [2 r.], 480c [2 r.], 502b [2 r.]; *SkarŻyw* 101; tedy od tego czálu zárázem lichwę/ która zá dwie lećie przyroľlá/ máią ftráćić: á ná gľowney summie ľámey króm wľzelkich lichw máią mieć dofyć *SarnStat* 259; ľad ma przydáć powodowi Woźnego Ziemiľkiego iáko zwyciężcy/ ná w wiązánié w dobrá pozwánego áľbo práwem zwyciężzonego/ w summie przeżyľków ták summy gľowney/ iáko ľzkody y win/ które ztąd poľżyły *SarnStat* 826, 87, 259, 582, 826, 827, 1256; *CiekPotr* 57; *KlonFlis* Ev.

praw. »gľowna(-y) żaloba, pozew« = *skarga dotycząca istotnej sprawy spornej* [szyk 18 : 2] (14 : 6): nyewzial gwalthem szesc jkobierczy [...] dziesianczy przesczierathl siedmy obrvsow gdwivnascie rącznykov gdviv fvnthv pyeprzv ienego fvnthv saphranv gdviv popon hy daley podle gľownego posviv *ZapWar* 1532 nr 2471, 1532 nr 2415, nr 2470, nr 2472, 1546 nr 2612; A gdy ty trzećie dwie niedźieli wynidą/ powod gľówną żalobę czyni/ to iefť onego dobrowolnego ziąwienia/ ktore goľymi ľłowy ná początku vczyniľ/ potwierdza Vrzędowymi ľiľty/ świádecťwy/ y infzymi dowody *GroicPorz* ľ3v; Po Opráwách ľtroná odporna/ albo gľowney żaloby ľłuchác ma/ áľbo dobrowolne ziąwienie zá gľówną żalobę przyiác. *GroicPorz* v2, Cv, ľ2, ľ2v [3 r.], ľ3v [3 r.], t4v, v2, v2v; *SarnStat* 1163.

Szeregi: »tak pomocny jako i gľowny« (1): A ták ma mieć ná fwą ftronę dobre męże/ ták iezdne iáko piefze/ ták pomocne iáko y gľowne ktorzy w ľpráwie ftoią. *BielSpr* 18v.

»przedniejszy a gľowny« (1): Antychriť on przednieyfy á gľowny/ przeciwnik Pána Chriťufow (ktory ták iefť gľową wfzytkich niewiernych ludzi/ iáko Pan Chriťus iefť gľową wfzytkich wiernych y pobożnych) będzie iedná pewna oľobá *WujNT* 820.

W przen (2) :

Wyrażenie: »gľowna summa« (1): Aliquid de vivo resecare, Aż do krwie zárznác też od gľowney summy nieco odyác. *Mqcz* 500c.

Szereg: »jenerał a gľowny dekret« (1): iuż pewnie zoťtanie pod tym dekretem w thych kfięgach żywotá ták iáko ľlyfzimy krotko nápiľány/ tylko czekáiąc onego generaľu á onego gľownego dekrethu ľwego *RejAp* 173 v.

c. *Wyższy w hierarchii, nadrzędny, naczelny, zwierzchni, któremu podlegają inni lub inne jednostki* (87) : *LibLeg* 10/58; *RejAp* 77; ále ták iżby gľowny porządek wľzythek/ y zwirzchnia władza ná pánu fámym záwiľlá. *GórnDworz* Gg3v; á coć porucza ten święty Pan á then gľowny páľterz ľtadká tego ľwoiego *RejPos* 123, 252v; Y mowiľ Solomon wľzemu Izráelowi [...] y wľzem kfiążętam nád wfzytkim Izráelem/ y do gľow(nych) oycow [*principibus familiarum*]. *BudBib* 2.Par 1/2; A okoľo świętego Marćiná/ Dworki wľzyftki áľbo vrzędnicy/ máią zwieść do Pániey/ áľbo do Ekonomice/ albo do Vrzędniká gľownego/ áľbo do iego żony przędziwá/ poważywľzy oddác. *GostGosp* 52.

W przeciwstawieniu: »mniejszy ... gľowny« (1): Bo ľą ľwięcćzy/ y duchowni Iedni/ mnieyfy/ drudzy gľowny. *RejKup* b2v.

Wyrażenia: »gľowny kościół« = *kapituła; ecclesia cathedralis a. primaria a. principalis* *JanStat* [szyk 4 : 1] (5): którego przepiły do wľzyftkich Kościółow gľownych ľą pod pieczęćią náľzą przeľłané.

SarnStat 193; iż Biskupstwo Chełmieńskie do Kościoła Gnieźnieńskiego ma nie wrócić od tego czasu y na potym/ do Polskiego y Gnieźnieńskiego Kościoła: y iako głównemu niech we wszystkich rzeczach będzie posłuszne y poddane *SarnStat* 1096, 180 [2 r.], 197.

»księstwo główne, książę główne« = *monarchia suwerenna, niezależna od nikogo, monarcha suwerenny* [szyk 10 : 1] (10 : 1): Mówię o Głównych Księstwach [...] iako iest Turcyja/ Moskwa/ Litwa/ Rakusy *OrzQuin* P; Mówię [...] o Książęstwach głównych/ którzy sobie sami Panowie są *OrzQuin* Sv, P3, P4v [2 r.], Qv [4 r.], Q2, Q3v.

»sejm główny« = *parlament I Rzeszy Niemieckiej (1)*: Co nie tycze spraw sądowych/ ktore nie toczyły między Papieskimi Kaptany a między Lutery/ zawiezamy to do Seymu głównego *BielKron* 217.

»synod główny« = *sobór* [szyk 2 : 1] (3): Był potym w kilkudziesięciu lat/ główny Synod (iako oni zowają) w Konstantynopolu *NiemObr* 58, 58, 140.

Zestawienia: »kasztelan główny« = *kasztelan urzędujący w największej kasztelanii, albo „większy”, tj. zasiadający na wyznaczonych krzesłach w senacie* (2): Elekcją na obieranie Urzędników sądu Ziemińskiego/ *post cessum vel decessum* którego z nich/ [...] Woiewodą/ *et in defectu* Kasztelan główny onego Woiewództwa/ albo ziemi [...] złożyć ma *SarnStat* 457 [*idem*] 556.

praw. »roki główne« = *roki sądów wiecowych rozpatrujących w wyższej instancji sprawy wniesione z sądów ziemskich i grodzkich danego województwa; termini generales JanStat* (12): MOże tedy appelować od Roków przereczonych głównych do Królewskiego Majeftatu *SarnStat* 161; Też postanawiamy: aby Sady zawite albo Roki główne trzy kroć były do roku we wszystkich Ziemiach *SarnStat* 911, 535 [3 r.], 797, 807 [3 r.], 812, 826, 911 *marg.*

praw. »sądy główne« = *trybunał koronny rozpatrujący raz w roku w najwyższej instancji sprawy sądowe Wielkopolski i Małopolski* (8): O Kocach, Perefudach y winach v sądu głównego Trybunału Lubelskiego *SarnStat* 860; a Rok wszelakim pozwem zawity ma być składan przed czasem na sądy główne/ wyszły nznaczone *SarnStat* 873, 863, 867, 869, 873 [3 r.].

»główn(iejsz)y sejm« = *sejmik generalny złożony z delegatów sejmików ziemskich danej prowincji* [szyk 2 : 1] (3): O CZASIE Y MIEYSCV Séymóm Głównym y Powiatowym. *SarnStat* 30; żeby Rady naszé Duchowné y Swietckie na Séymikach bywały/ a spólnie z szlachtą Artykuły spisowały: y potym ie na głównieysze Séymy do Nowego miastá/ y do Koła/ y do Warszawy iako gdzie w której części korony naszéy staradawny zwyczaj iest/ znošili *SarnStat* 31 [*idem*] 268.

»główny sejm« = *sejm walny* [szyk 3 : 3] (6): A tak ten Séym Walny y główny złożony w imię Pańskie tym sposobem zacząwszy: na którym długich a wiele Traktatów y namów miawszy/ prosiemy są/ [...] abyśmy Ziemię Podlaską [...] Królestwu Polskiemu przywrócili *SarnStat* 1037 [*idem* 1057, 1186], 1037, 1057 [2 r.], 1186 [2 r.].

praw. »główn(iejsz)y sędzia« = *sędzia wyższej instancji; iudex generalis Modrz* [szyk 3 : 3] (6): A tu już trzeba mówić o głównieyszych sędziach/ do których od innych sędziów wszyscy Koronni stanowie appelować mogą/ a od nich do nikogo innego *ModrzBaz* 90v, 92v, 93v; *SarnStat* 863, 871, 872.

»starosta główny« = *starosta jednego z większych starostw w Polsce; capitaneus generalis Mącz, JanStat* [szyk 4 : 1] (5): *Generalis capitaneus, Główny starosta* który ma ynsze pod sobą. *Mącz* 143d;

SKázuiemy ná prosbę Pośłów Wielkiéy Polłki: áby rezygnácię/ y zapify/ y opráwy przed Stároftą Wielkiéy Polłki głównym były łtárym zwyczáiem *SarnStat* 539 [*idem* 759], 541, 759, 903.

»starostwo główne« = *starostwo obejmujące większą jednostkę terytorialną; capitaneatus generalis JanStat* (2): Iż gdy łie przyda Stároftwu głównému/ álbo którému inému mniefzému wákováć/ [...] tedy księgi Grodzkie Starořtów zmárłych [...] nie máią byđz nigdzie ználfzáne *SarnStat* 537 [*idem*] 436.

praw. »wiece główne« = *sądy wiecowe rozpatrujące w wyższej instancji sprawy sądów ziemskich i grodzkich danego województwa; colloquium generale JanStat* (3): áby Roki Więców głównych w łádfiéch łiem nálfzych ná potym ták były przekłádané *SarnStat* 769, 768, 769.

Szeregi: »napierwszy i nagłowniejszy« (1): chcąc mieć Pan Iezus dwánaście przednieyfzych/ [...] Piotrá ná pierwfzym [!] y nagłownieyfzym po łobie Apořtołem vczynił *SkarŻyw* 597.

»przedni albo główny« (1): vczyniwłfy zmyenkę łtolice Pyotrowey/ to yeřt Rzymłkiey/ á papyefkyey/ á názwawłfy yá przednim álbo głównym kołcyołem/ przykláda *KromRozm III* O2.

W przen (1) :

Wyrażenie: »sędzia główny« [*o Chrystusie*] (1): Niech twoy Syn/ łędźia główny/ ná práwicę łtáwi *GrabowSet* P4.

α. *Jako określenie tautologiczne* (4) : Zwłáfczáz gdy to ieřt wola krolá głównieyfzego. *RejWiz* 71v; pořtaw oblicze łwoie przećiw Gogowi ziemi Mágogowey/ ksiázęćiu głównému [*principem capitis*] Meřzechá y Thuwalá *BudBib Ez* 38/2, *Ez* 38/3; Włzelką tedy pilność y łtáranie czynić powinni ći/ ktorzy głównieyfzáz zwierzchność v Dworu máią [*qui publicam obtinent auctoritatem*]/ ktorzi przełozonemi łá nád łpráwami ludzkimi *ModrzBaz* 13.

β. *Związany z władzą zwierzchnią; państwowy* (5) : A łprawy vrzędowe mayá bycz włwem obyczayv zachovane odzew od nas. A gdziebysmy wzieni niebeli na wiecze z główną rozpráwą *ComCrac* 17.

Wyrażenia: »główny list« = *pismo urzędowe [szyk 2 : 1]* (3): Kto da iáki dług w Kłięgi w wieć/ á potym weźmie wypis z kłiąg/ thedy ten wypis nie będye miał mocy ładney áliźby łiřt główny był w Sąd połozon. *UstPraw* H2; dał pieczęć krolewłką okrągłá ná główne łiřty vczynić *BielKron* 367v, 385.

»ziemie główne« = *dobra królewskie* (1): Niechay pieniądze tráći, który ie dał ná łziemie główne, w ktorých łá Stárořtwá. *SarnStat* 83.

d. *Większy (pod względem rozmiarów, liczebności lub zasięgu) i tym samym znaczniejszy od innych* (127) : yłř octauyan [...] włtápył do głownego wrzymye yakoby kołczyola *PatKaz III* 104; Wtey pieśni pokázuiie łię naprzod práwa á łzczera wiárá kátholicka/ włzytki kácerřtwá głównieyfze potępiáiąca *SkarŻyw* 358; *StryjKron* 41; Verifikácyá do iednego głównego folwárku ma byđz wożona. *GostGosp* 78; Co łácno pokazáć/ wam zwłáfczáz/ ktorzy dźielnořćią łwoią/ włzyřtkie támtych co głównieyfzych w Azyéy narodów/ łtořfy y naiázdy ná łobie trzymáćie *OrzJan* 40; ktorzy tákże przyřięgli máią byđz w Grodźiéch [...] w głównym powiećie Woiewodztwá łwégo *SarnStat* 444; Owo ieřt mátká w ktorey ieřt nurt główny/ Tędy ieřt drogá/ tędy frocht wárowny. *KlonFlis* F2, F2v.

Wyrażenia: »główna horda« (3): Ci teź iako y drudzi pořzli z głowey [!] hordy Tatarow Zawořłkich, moźe mieć ta horda dwánaćie tyłięći ludu ku bitwie. *MiechGlab* 74, 28, 75.

»głowny jarmark« (2): którym Król Kázimiérz rofkázuie [...] áby żaden Norembereczánin/ [...] nieśmiał w Krákovie krom głównych Iármárków towárów íwych przedáwáć *SarnStat* 960, 959.

»głown(iejsz)e miasto« [*w tym: w czym = gdzie (21), czego (16), czyje (7), z przymiotnikiem od nazwy miejscowej lub etnicznej (12)*] = *niekiedy 'stolica'; metropolis Mącz, Calep; matrix urbs Mącz; civitas notabilior JanPrzyw [szyk 55 : 47] (102): MiechGlab 5, 6; GroicPorz bbv [2 r.]; KrowObr 202; UstPraw H [2 r.]; był [...] Kápłanem w Mádyán/ ktore było głowne miáfto Amálechitow BibRadz I 158c marg; Tákci bywáło w Grecyey/ gdzie z każdego głownego Miáftá/ wybráni ludzie zieżdzáli fye dwa kroć do roku OrzRozm T3v; Lińsiboná álbo Vlixboná íeft miáfto głowne w Portugáliey BielKron 278v; Bituris álbo Awárikum/ íefth miáfto wielkie we Fránciey/ ktore też zowá Aquitániká/ íeft miáfto głowne/ długie y ízerokie. BielKron 281; Krol Władzińław [...] kazał íe íchodźić ludu próstemu ná krzeńt íwięty do głownych miáft. BielKron 381v, 263v, 264, 268, 273v, 275 (23); Haec urbs est arx omnium gentium. To miáfto yeńt głowne miedzi wźemi miáfty. Mącz 17b; Nam matrices urbis latini vocant quas Graeci Metropolis, Głównie miáfto z którego drugie miáftá wyíádzone y ofádzone bywáją. Mącz 211b; Sardium, Głównie miáfto Lidiae Mącz 368c, 22c, 30d, 39c, 50d, 77b (23); íepli íe thych czáłow nie rodzą one wielkie krolowe/ ktoreby Pirámidy íławne/ miáftá głowne/ nieznośnym budowáły kóńtsem GórnDworz Z6v; RejPos 35v, 50v; KwiatOpis C3, C4v; BielSpr 58v; przybit íeft wyrok w Szufzanie mieście głownym krolewńkim [*in Susan regia*] BudBib Esth 3/15; SkarŻyw 355; StryjKron A3v, 26, 115, 165, 320, 406; CzechEp [400]; Ci ítároftowie bowiem/ mieńzkáiąc w mieście Włofkim głownym w Ráwánnie/ y w Rzymie rofkázowáć chćieli NiemObr 170, 173; Calep 659b; GórnTroas 20; o przenieśieniu kościołá z Hieruzálem głownego miáftá Żydowskiego, do Rzymu głownego miáftá Pogáńskiego. WujNT 476 marg, przedm 31 [2 r.], s. 392 [2 r.], 666, 703, 732; poítánawiamy/ áby tylko w káżdym Woiewództwie/ á w Ruśi/ [...] íednáki był [*korzec*]/ íáki íeft w głównieyńszym mieście onégo Woiewództwá SarnStat 279; Tákże y miáftá główné/ które Stároftów nie máią/ przyśięgáć Królowi y królestwu máią SarnStat 493; PRzeńtrzegáiąc/ áby íe w mieściech głównych Koronnych violentię nie dźiáły ludźiem ná vrzędźie będącym/ tedy Conńtucią anni 1581. [...] extenduiemy SarnStat 505, 127, 234, 270, 280, 401 (16); PowodPr 84; SkarKaz 517b. Cf »głowa i głowne miasto«.*

»głowna rzeka« (1): ále wźyńtki [*przyczyny*] niemal/ íáko ítrumienié do głównéy rzeki/ ták do niezgody íye ciágná KochWr 20.

»głowny zamek« [*szyk 6 : 6*] (12): UstPraw H [2 r.]; BielKron 316; Rigá. [...] Then bywał głowny Zamek Lyflandckich Mińtrów. KwiatOpis B4v; A ma to Páńńtwo w íobie poczytáiąc głowne Zamki z niźńzymi póńpołu/ [...] íto y dźiewięć Zamków KwiatOpis D2, B, B3, C3, C3v, C4v; StryjKron 497; SarnStat 280.

Zestawienie: »głowna żyła« = *vena cava superior (żyła głowna górna)* (1): Cztyrzy żyły na przednieyńsze od íercza pochodzą, od ktorich drugie wyraństáią íakoby gałęzi od drzewa [...]. Pirwńza Cephalica to íeft głowna GlabGad E5v.

Szeregi: »głowa i głowne miasto« (1): íż Kijów był y íeft głowá y głównym Miáftem Ruńkiéy Ziemi SarnStat 1057.

»głowny i mniejszy, [nie] mały tylko głowny« (1 : 1): zburzyli ij Turcy do grunthu/ niechcąc mieć małych tylko głowne zamki. *BielKron* 316; iż w Andorfie/ [...] w Roterodamie/ w Amſterdamie/ y w inych głownych y mnieyſzych Miáſtach/ ták wyłoko wodá wylała *StryjKron* 26.

»głowny a najwyższy« (1): Arx [...] aliquid egregium et nobile. Ut [...] Aphrica omnium provinciarum arx, Afriká yeſt głowna á náywyſzła miedzi ynemi kráyinámi. *Mqcz* 17b.

»powietny a głowny« (2): w powietnych á głownych mieſciách/ máią to publikowác *SarnStat* 234 [*idem*] 401.

»głowny (a. (na)głowniejszy) i (a) przedm (a. (na)przedniejszy« [*szyk* 2 : 1] (3): *MiechGlab* 28; iż we wſzytkiey Ruſkiey Ziemi/ Lwow ieſt Miáſto napřednieyſze y nagłownieyſze. *GroicPorz* bbv, bbv.

»głowny a stołeczny« (1): gdy *Constantinopolim* głowne á ſtołeczne miáſto obległ/ dopiero Bogacze rzucáli przed nogi Cefárzowi ſwemu wielkie doſtátki *PowodPr* 84.

»wielki i głowny« (1): Legion álbo Lion miáſto wielkie y głowne w kroleſtwie Káſtillijskim. *BielKron* 278v.

W przen (1) :

Wyrażenie: »głowne miáſto« (1): Ztądze teſz Philo powiedział/ Iſz Geometria ieſt główné miáſto wſzytkich Náuk. *GrzepGeom* A3v.

4. *Wielki* (5) :

a. *Pod względem rozmiarów* (2) : Ony Kaplicze kołtowane Com zbudował prawie Głowne *RejKup* aa8; Spraw dubas ábo pułkuteček rowny Nie názbyt głowny. *KlonFlis* E.

b. *Pod względem stopnia* (3) : A iż zoſtał Cefárzem miał w tym ſzczęſcie głowne *PaprPan* E4; zoſtáwiwſzy ták wiele nádziei głownych/ pierwey ſię z tym ſwiátem rozſtał/ niſz ſię był z nim iákmiarz dołkonále obeznał *WysKaz* 2; Dobry zyłk pewny á prętki choć rowny/ Stráſzny ow głowny Co nim Fortuná ſzáwia ná ſwym kole *KlonFlis* E2v.

5. *Ogólny, powszechny* (1) : Ieſteſ początkiem weſela główného/ A nie záymie cię wciechá z włałného? *ZawJeft* 24.

6. *Wyraża bliżej nie ſprecyzowaną ocenę pozytywną* (3) : A potwirdz mié duchem głownym [*spiritu principali Vulg*] *LubPs* N4v; Tych potrzebá/ mowi/ kápłanow ſłuchác ktorzy ſucceſyá á rodzáy ábo wyſtępowanie máiąc od Apoſtołow/ iákoſmy vkazali/ ktorzy záraz z ſucceſyá ná Biſtupſtwá [!]/ dar prawdy pewny wedle vpodobánia Ducha ſ. wzięli. A inne ktorzy tey głowney ſucceſyey nie máią/ [...] podeyrzáne y iáko zá Heretyki mieć trzebá *SkarJedn* 32; Wzorem brodaczew długich/ ktorych moc ácz mnieyſza/ Ale záſię rádá ich we wſzytkim głownieyſza. *KmitaSpit* Bv.

7. *n-loc* »Głowna« (6) : Confesio Petri de villa Głowna *LibMal* 1543/73; Item wgłowney parobku pyotrowemv ſvknya ſchara vkradl *LibMal* 1545/106v, 1546/120v.

Zestawienia w funkcji n-pers (3): Pyothr zgłowny na mąkach przed vrządem wyznał *LibMal* 1543/73; Vrbanus de Głowna *LibMal* 1546/120; Iſch [...] zlyorkyem zagrodnykyem y ſchlopczem yego Marczinem zgłowney wlyezli do Jadamka *LibMal* 1545/120v.

Synonimy: 3. *fundamentalny, pierwszy, przedni, wielki*; 4. *wielki*.

Cf **GŁOWI, NIEGŁOWNY, POLGŁOWNY, STOGŁOWNY, WARTOGŁOWNY, WIELOGŁOWNY**

